

Бугојно

Ја имам 38 година. Живила сам прије рата овде исто у Бугојну. Живот прије рата био је супер. Стандард је био фин. Радили смо обадвоје. Људи су имали добар живот, свак је имо, и од Срба, и од Хрвата, сви су били запослени, све је било добро. Дјеца ишла у школу, било је лијепо. Имали смо све. Кућу, све своје.

Босна и Херцеговина је имала јаку економију тада. Што се тиче индустрије у Бугојну били су: Родић, шпедиција, Кожара, Квалитет, Млин. Кожара је била производња коже и обуће. На млину се имало пецива, доле шпедиција, набава, нема где није било индустрије. Ја за Бугојно баш кажем да јесте имало јаку економију, за остале не знам.

Становништво у Бугојну је било мјешано, Срби, Хрвати и Бошњаци. Не знам ти ја то ништа у процентима. Не знам ни ко је био већина 91. године, пред рат. Људи различитих религија живили су заједно, никад ником није сметало, нико ни на ког није гледо, сви смо имали, живило се добро. Однос је добар био, једноставно имало се с другим стварима занимат, тако да те није ништа друго ни бринуло.

Не знам ни сама кад сам први пут осјетила да ће бити рата. Прије почетка рата није се осјетило неко подизање тензија. Него одједанпут, ко да је међу свјет пало, неки немир, шта ја знам.

Осјетило је се то и по народу, неко је наслућиво, а неко знао. Тако да је се већ мало и мјењала ситуација између људи.

Долазиле су и њиове, мислим бошњачке избјеглице, тако да је се оно баш осјетило да ће нешто бит. Кад је Купрес пао, и остали градови тамо, онда су долазили у Бугојно. Фамилије су примале и да није фамилија.

Кад је Купрес пао, били смо ми нападати и 92. године у четвртом мјесецу, 4.4.92. мислим. И после тога је исто, већ се свјет паково. Ишо, знало је се да ће и код нас гужва. Међутим, неко је и осто.

Ја сам дошла, сад који је то кад сам дошла с мора, мислим 1992. у деветом мјесецу. 1992. године сам отишла у четвртом мјесецу и напунила сам пет мјесеци, па сам дошла у деветом мјесецу. Међутим, десет мјесеци после тога морала сам ићи.

Мислим то је било почетак 93. године. Да не кажем кад је Купрес пао, и тада смо имали муке, а ово 1993., то је било грозно, све до седмог мјесеца, до повлачења. Било је и пуно гранатирања и пуцања, јест. Била сам код куће, у гаражи, или у подруму са дјецом. Ту смо и спавали ради пуцњава и детонација.

Нико није радио јер није било посла. Ништа није било, ни воде, ни струје. Само су свеће радиле. Дјеца нису ишла у школу, све је прекинуто било. Нису уопште дали на улицу изаћ, заробљавали су. Доњи Град на пример, ово овде гдје је било то, ко је се год на улици нашао то су све затварали. Ниси ни знао ко ти је од фамилије заробљен.

27.7.93. године и ја сам морала ић, са дјецом. Кућу сам напустила због опасности. Мислила сам ја остати, ја и свекар, ал нисам смјела. Страх ме било. Кућу смо напустили по дани, можда једанест, дванест сати. Нисам могла поњети ништа, само дијете.

Док сам је напуштала осјећала сам се грозно. Прво као да сањаш, а касније то мало шок.

Муж ми је све до тог времена био на линији, међутим кад је било повлачење, сви смо изишли, ја сам са дјецом, он је са војском.

Дошли смо на једно брдо, гдје се доста одмарало, док је војска образложила оћел се кренит, или не. Била је ту велика колона, доста велика. Јер, то су дошли одозго исто са горњег краја, из села околни према Горњем Вакуфу. Ко је год одозго, дошо је до нас, до Црнича, гдје је ту главна линија, а онда су из Црнича пјешнице све с нама.

Онда је дошао СФОР који нам је наредио да ми идемо, а да се војска задња повуче. Дуго се није кренуло, није се знало хоћел, нећел, можел аутима или не. У пет сати можда по ноћи кренуло се одатле са тог брда. Онда смо опет стали, па кажу може с аутима, тако да смо били кренили с аутом.

Онда су нам рекли да ни ауто не може пошто доле су Муслимани, ћуће моторе од аута, а има и доста ријека. Онда су се аута оставила и кренуло се даље. Било је доста и ријека, па је одма испред нас војска те клатице стављала, да би се могло прећи.

Тако да би ми мало одморили док они не припреме те стазе, па онда опет кренемо, па дјеца заспу, па опет кренемо, тако да смо дошли покасно у ноћ, тамо на, како се зове, Мрача ја мислим, Купрес.

Туди су Срби нас примили, ту смо приспавали, неки вани, а некима су нудили, ко има малу дјецу, да се склону. Ложили су и ватру, било је угодно, припремили су нас лијепо.

Међутим, ниси вјерово ни Србима.

Ујутру су нас онда наручили камионе и почели развозити.

Камиони су били с церадама, једноставно су онда тако купили ко има дјецу, који су пречи случајеви, старце и немоћне тако да ниси знао ни куд те возе.

Цијели дан смо путовали преко српске територије, с прекидима. Преко Купреса до Томислава, до Ливна, и тако то све с аутима.

Доле смо исто фино примљени кад су нас довукли у школу, ја мислим да је то у Томиславу било. Ту су нам помогли исто, примили нас и збринули што се тиче хране.

Онда су, по оне који су имали своје овдје, долазили с аутом, јер је се знало да ћемо изаћ.

Ја сам одатле отишла на море, у Башку Воду.

Када сам отишла с мора, 1992 године, ја нисам статус свој прекинула доле.

Имала сам тај као избјеглички картон, пошто сам већ једном била, тако да су ми средили само другу собу, а не ту исту што сам имала.

Муж је дошао исто послје два, три дана. Док смо ми ишли оним стазама, војска је ишла неким другим путем. Тешко је причат шта је све преживио. Нису свугдје били добро дошли, нису их свугдје добро примили, као оно, што нису сачували то Бугојно.

Међутим, кад је дошао, одмах је ошо за Њемачку, јер није се могло ни овдје остати.

Купили су све мушкарце по Башкој води, и доле по Сплиту. Он је рекао: кад нисам Бугојно спасио, гдје ћу се сада, гдје ћу се обући у војску, без везе. Идем ако могнем ишта зарадит тој дјечи, јер треба ту живит у Башкој Води.

Отишо је за Њемачку, међутим није било ништа боље, вратио се поново. Није пуно био, једно пола године. Ја сам тада родила цурицу, пето дијете.

За Божић нам је дошло да морамо селит из Башке Воде. Преселили смо за Подгору.

Послије Дејтона сам стално долазила, гањала своју кућу. Било је да се Хрвати горе не могу никако вратит, да горе не смје хрватска нога газит. Међутим, долазила сам пјешнице својој кући и примљена сам увијек фино од Муслимана који су били у мојој кући.

Они су рекли, да им је речено, пошто је велика кућа, да би они као газду морали примит на један кат. Ја сам одма рекла да долазим, нисам се мислила, одма сам им рекла, ако је то тако, ја одма долазим. Међутим, он каже не морате одма, јер ја морам горњи кат испразнит.

Киша је падала кад смо ми дошли, у петак 22. маја. Наручили смо се да ћемо доћи, али они нам нису дали. Кажу, као био је неки инцидент, не може. Киша пада, сва дјеца су ту, муж и ја, а не да ни у гаражу.

Онда смо се ми каприцирали, нисмо играчка, идемо у ИПТФ. Провели смо четри, пет дана у сусједној у кући једног Хрвата, која је била сва испражњена. На море се нисмо хтјели вратит, јер смо били отказали смјештај, и изгубили смо статус избјеглице.

Онда су нас 26. маја у два сата наручили да нас мора примит на један кат куће. Тако смо и уселили у своју кућу.

Али, тешко сам успјела с Муслиманима који су били у мојој кући, јер нисам ја могла добит деложацију. Није ни опћина ту могла помоћи, ни ИПТФ. Све сам обишла. Желила сам да свако дође и да види у каквим увјетима живим.

Овај што је доле становао, он је једноставно хтио да живи, а да ништа не плаћа, ни струју, ни воду, а све је заједничко. И септичку смо чистили, а он није хтјео.

Искључили су нам били и струју, и мени и њему. Рекли смо да ћемо по пола плаћати, пошто смо заједно становали, и то је био договор. Он није хтјео платит, као ја више сам трошила, тако да су онда дошли и искључили.

Мрзли смо се три мјесеца, јер нисмо имали ни шпорета, а и горе на спрату нисам имала димњака, тако да сам се баш напатила.

Ја сам му нудила у материној кући, има доле једна гаража, као подрум, гдје сам ја живила двајест година, да се тамо присели. Међутим, када је он отишо да види, каже нема увјета за његову обитељ доле, да је влага, јер има он мало дијете од двије године.

И онда ми се пружила једна прилика. Овдје један Муслиман иселио из једне хрватске куће, близу мене, тако да је та кућа остала слободна.

Онда је мени опћина изишла у сусрет, као привремено да га уселе у ту кућу, док се газда не појави. Тако да сам му ја онда све ствари с доњег ката дала, само да би он иселио.

Он је пристао, изишо је у ту кућу хрватску, и однио је све. Кад је он иселио, ја сам опет ону своју половицу дуга исплатила и себи опет увела струју. Јест да су однијели све моје ствари које су биле доле, само су ми столарију оставили, али сам ја онда све окречила и реновирала.

Осјећала сам се исто да нисам никад ни напуштала своју кућу, једноставно било ми је то највеће задовољство. Нигдје није љепше него у својој кући. Не може се ни поредити са оним грозним временом које смо проводили на мору. Мене је убијало, и она досада и нерад, само готовина, дај само да онај крух дигнеш.

Од данас до сутра живот ничему није водио. Нисам се могла једноставно привикнит, ни кућит, ништа.

Ни муж, ни ја, нисмо имали никакав извор примања до 1996. године, кад сам родила цурицу. Онда је се он запослио, где и тренутно ради.

До тада смо живјели тако, што пошаљу мало његов зет и заова, и родбина. што се тиче хуманитарне, ја на то нисам навикла. Дијелило се ту у хотелима, долазило је за хигијену и храна. Што се тиче пакета, нисмо ништа добивали.

Можда да је испочетка било док сам ја била код куће десет мјесеци, ал највише је фамилија помогла.

Сада свакодневни живот је кућа и посао. Идемо обадвоје на посао, дјеца остају, иду у школу. Код куће имамо доста земље, посијемо. Нажалост, немамо ни једно, ни друго, стални посао. Обоје радимо на црно.

Ја јесам радосна, и дан данас кажем да не поклекнем, али, некад ми наиђе период кад мислим да неће бит наде у животу, ал недам се, ваљда ће бит боље.

Нама је важно да ми радимо, шта би да сад не радимо.

што се тиче мене горе, и односа са комишијама, то су све Муслимани, већином избјеглице. Немам једноставно никакви контакта с њима, а немам ни никакве мржње према њима. А са домаћим исто, нисам пуно људи ни познавала прије рата, јер сам доста радила.

Неки се покажу некад, неки нападају, ал не обраћам пажњу једноставно на њи, а ове избјеглице, од њих стварно нико никад није ни а рекао.

У сваком случају, ми ћемо остати овдје. Кад би се сви вратили вако ко и ја на један кат куће, повратак би кренуо. Али тешко је, ја не знам шта тај свјет мисли, како мисли, како тако слаба воља за повратком. Ја сам ишла доле на море по овим камповима, ја и жупник и неко испред ОХР-а. Не знам, свјет је се успаничио. Кад дође до пресељавања, нико нема да рекне, идем ја, па ћу на један кат, ил ћу под шатор, ал да сам ближе тој свој кући.

Кад би се свак вратио на своје и да мало избјеглице оду, свак својој кући, ја мислим да би се у Босни и Херцеговини могло поново живјети у миру. Ја у сваком случају могу живјети у миру.

И прије су сви људи живили и радили у једној канцеларији. Нисмо се посјећивали, нисмо никад једни другим ишли, ал то је се тако, једноставно срасло, кад се скупа радило.

Ал немир је неки ушо. Не знам како се народ може промијенити, јер знам по причама оних који су остали сад за вријеме рата, кажу, први комшија ми је направио то, правио се да ме не познаје а мого ми помоћ, закло би ме, убио би ме, а до јуче са мном каву пио.

По причама старијих људи, никад вакав рат није био.

Никад се није морало, што каже мој свекар, од куће ић. Остајале су старије жене, остајала су дјеца, није се дирала кућа.

Питање је само, јел то све било због новца, ил ради вјере?

Мени је мој идентитет важан за мене, ја се поносим што сам Хрватица, католикиња. Не идем пуно у цркву, кад имам времена идем, исто ко и прије, ништа више ни мање. Али, не мора значити да је добра ствар да човјек има свој идентитет. Важно је да је човјек човјек, а свако свој идентитет друкчије гледа.

Ја лично не мислим да људи више практикују своју религију сада, него прије рата, али народ има јачи смисао идентета него прије. Ја не мислим да је то народ због нације заратовао, нешто је то друго, политика. Политика је гадна ствар, не сватам је никако, јер мислим да би једно пет, шест људи могло бити криво за читав рат. Остало је ти екстрема, остало је те мржње, остало је тог у народу некако, у свим вјерама.

Али, нема Босне без Федерације гдје постоје три народа, и гдје морају живит три народа.

А сада, сад је слаба економска ситуација, треба доста да се крене. Најгори је проблем што нико ништа не ради, од Хрвата мало ко да ради, а и оно што раде су Муслимани.

Али и они слабо раде, јер су фирме слабе. Једино сад кад би то неко узео у приватизацију, па запослио сто, стопедесет људи, па да тако крене. Јер кад би бар једно у обитељи радило, доста би се свјета и вратило. То је један од тежих проблема.

Била је и школа проблем, али ето школа је се регулисала. Дјеца сад иду овдје у жупски уред у школу. Није нам дата ни једна школа, а пружила се шанса да бирамо. Мислим да имамо право да бирамо. До осам разреда је ту.

Средња школа има горе ту ди сам рекла да је хрватска, горе у Горњем Вакуфу, једно пола сата аутобусом. А има ту смјер гдје они иду, Бошњаци, ту иде један мој.

Није било тог смјера у хрватској горе у Скопљу, онда сам га ја ту дала. Иде четверо Хрвата с њим. За сад нема проблема и мислим да их неће имати.

Имам жеље да се сви врате на своје и да се нормално почне живит и радит, да се опстане у том Бугојну ако је могуће и у цјелој Босни, свак на своме. Желила би да останем у Бугојну и да ми муж ради, ако не будем ја радила, и да се остане на свом, да се не морадне ић нигдје. Јер ја мислим да неће бити поново рат.

Што се тиче поруке за читаоце, па, не знам ти ту поруку.

Да се никад не понови рат, ништа друго, ништа. Нек се спомиње, ал нек се никад више не понови.

Имам савјет да се сви врате на своје, да нема без воље, повратка без воље нема, а страх и то, боже мој, може им се нешто десити и на мору, исто је, од судбине не можеш побјећи, а живота у Бугојну ваљда ће бити, ја се надам.